

Gemeentelijk Accommodatiebeleid: Van Integraal naar Universeel

Prof.dr. Henk Voogd

**URSI-FRW
Postbus 800
9700 AV Groningen
December 2005**

**Urban and Regional Studies Institute
Research Report 309**

Gemeentelijk Accommodatiebeleid: van Integraal naar Universeel

Prof.dr. Henk Voogd

Rapport ten behoeve van de
Adviesraad Gehandicaptenbeleid Tynaarlo

Urban & Regional Studies Institute
Rijksuniversiteit Groningen
URSI Research Report 308
Groningen, 2005.

Gemeentelijk Accommodatiebeleid: van Integraal naar Universeel

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
1. Inleiding	4
2. Beleidsmatige uitgangspunten	7
3. Operationele uitgangspunten	9
4. Enige concluderende opmerkingen	13
5. Literatuur	14

Samenvatting

Veel gemeenten in ons land werken momenteel aan een integraal gemeentelijk accommodatiebeleid (IAB). Een IAB-plan biedt mogelijkheden om tot een gerichte verbetering van alle publieke accommodaties te komen, waarbij expliciet rekening kan worden gehouden met de variëteit aan mensen, in het bijzonder gehandicapten. Immers, mensen met onwillige lichamen ervaren vaak onoverkoombare problemen bij het bezoek aan, of gebruik van, accommodaties vanwege slechte toegankelijkheid, drempels en trappen, het ontbreken van aangepaste toiletten, etc.

In dit rapport worden suggesties gegeven voor aanpassingen van accommodaties, zodat een universeel gebruik mogelijk is. Esthetische en economische argumenten mogen uit ethisch oogpunt niet zwaarder wegen dan functionele argumenten die het welzijn van mensen met een functiebeperving betreffen. Dit rapport belicht dit standpunt aan de hand van concrete voorbeelden.

1. Inleiding

Accommodatiebeleid staat hoog op de politiek-bestuurlijke agenda van lokale overheden. Gemeentebesturen maken plannen over de spreiding en kwaliteit van de voorzieningen in hun stad. Aan deze bezinning op het accommodatiebeleid liggen diverse aanleidingen ten grondslag. Zo zijn diverse gebouwen aan het eind van hun levenscyclus. Investerings in verbouw en onderhoud kunnen dan niet langer toereikend zijn om de gevraagde kwaliteit van de voorzieningen te realiseren. Ook inhoudelijke overwegingen kunnen leiden tot een herbezinning op het gemeentelijke accommodatiebeleid. De wens om het gebruik van accommodaties te bezien in het licht van lokaal sociaal beleid is de laatste jaren in menig gemeente tot speerpunt van beleid gemaakt.

Soms maakt een gemeentelijke herindeling het zowel wenselijk als noodzakelijk om het voorzieningenniveau in de nieuw gevormde gemeente eens zorgvuldig tegen het licht te houden. Door bundeling van accommodaties kunnen aanzienlijke besparingen gerealiseerd worden. De behoefte aan een efficiënter beheer van de accommodaties speelt in diverse gemeenten dan ook nadrukkelijk een rol.

Accommodatiebeleid kan tevens een middel zijn om verder weg gelegen doelen als leefbaarheid in kernen, wijken en buurten, participatie en zelfontplooiing te bereiken.

De geïntegreerde benadering van accommodaties voor onderwijs, sport en welzijn wordt ook wel aangeduid als *Integraal Accommodatiebeleid* (afgekort IAB). In gemeentelijke IAB-plannen wordt de doelstelling van het 'Integraal Accommodatiebeleid' meestal omschreven als:

Het zo doelmatig mogelijk huisvesten van activiteiten op het gebied van welzijn, onderwijs en sport.

Het gebruik van het begrip 'doelmatig' roept vragen op, zoals:

- Om wiens doelen gaat het?
- Wordt in het IAB met alle maatschappelijk-relevante doelen rekening gehouden?

In deze notitie wordt vanuit de positie van gehandicapten gekeken naar het IAB. Het is al jarenlang een overheidsdoelstelling dat gehandicapten op zelfstandige wijze in onze maatschappij moeten kunnen functioneren. Echter, mensen met onwillige lichamen ervaren vaak onoverkoombare problemen bij het gebruik van accommodaties (slechte toegankelijkheid, drempels en trappen, geen aangepaste toiletten, etc.). Om deze reden moet een integraal accommodatiebeleid van harte worden toegejuicht, mits dit een ècht integraal beleid is, d.w.z. een beleid voor iedere gebruiker. Dit betekent dat in het gemeentelijke accommodatiebeleid nadruk moet komen te liggen op het principe van universeel gebruik ("universal design"). Dat wil zeggen dat *publiek toegankelijke accommodaties geschikt moeten zijn voor alle mogelijke typen gebruikers*: mannen én vrouwen, lange mensen, kleine mensen, dikke mensen, dunne mensen en mensen met een functiebeperking, zoals doven en slechthorenden, blinden en slechtzienden, stoklopers, manuele rolstoelgebruikers, geautomatiseerde rolstoelgebruikers, et cetera (vgl. bijvoorbeeld Imrie en Hall, 2001).

Veel problemen van gehandicapten vloeien niet voort uit onwil maar uit onwetendheid. Onwetendheid die schrijnend kan overkomen. Dat oude gebouwen vaak niet of slecht toegankelijk zijn voor gehandicapten valt te begrijpen, maar dat veel nieuwe gebouwen nog steeds alleen voor kwieke mensen lijken te worden gemaakt is ronduit kwalijk. Nog pijnlijker is wanneer er wel rekening met gehandicapten is gehouden, maar dit zo onbenullig is gedaan dat het averechtse effect wordt bereikt. Zoals in een Haags kantoorgebouw, waarbij in de ondergrondse parkeergarage keurig bij de deur twee gehandicaptenparkeerplaatsen zijn gemaakt; om achter de deur op een trap te

stuiten naar de entree op de begane grond. Ontoegankelijk voor rolstoelers dus. Of de parkeergarage, waar de toegang naar de lift uitsluitend via een kleine trap kan.

In dit rapport wordt gewezen op een aantal aandachtspunten, dat in het accommodatiebeleid niet mag ontbreken. Een deel van deze aandachtspunten heeft betrekking op het beleid, andere aandachtspunten zijn bedoeld voor de uitvoering.

2. Beleidsmatige aandachtspunten

Aandachtspunt 1

Gemeentelijke bouwverordeningen moet worden nagelopen en waar nodig aangepast, zodat alle nieuwe bouwwerken in een gemeente verplicht worden aan de eisen van universele toegankelijkheid en –gebruik voldoen. Om de gedachten te bepalen: de richtlijnen van het “Handboek Toegankelijkheid” (Drenth & Wijk, 2004) zouden hierbij als uitgangspunt kunnen worden genomen, waarbij op onderdelen (zie paragraaf 3) wel aanpassingen op deze richtlijnen gewenst zijn. De in bouwverordeningen gebruikelijke eis van levensloop bestendig bouwen, ofwel ‘aanpasbaar bouwen’, is voor gehandicapten onvoldoende, omdat dit niet leidt tot de zekerheid dat een gebouw echt toegankelijk is.

Aandachtspunt 2

De universele toegankelijkheid van veel bestaande accommodaties laat soms sterk te wensen over en kan verbeterd worden. Dit betekent o.a.:

- Voldoende gehandicaptenparkeerplaatsen nabij ingang met maatvoering volgens het “Handboek Toegankelijkheid”. Voor mensen, die gebruik maken van een rolstoel of een geleidehond, moet een gehandicaptenparkeerplaats aan een aantal extra eisen voldoen. Zij moeten immers met hun rolstoel naast de auto kunnen komen. Het is daarom wenselijk, dat een parkeerplaats minimaal 3,5 meter breed is. De lengte van de parkeerplaats moet minimaal 6 meter zijn voor mensen, die met hun rolstoel achter uit de auto komen.
- Het streven naar drempelloze toegangen en nooduitgangen;
- Het streven naar een goede bewegwijzering, ook voor slechtzienden.

Dit houdt ondermeer in dat *bij nieuwbouw* bij voorkeur geen aparte hellingbanen, meestal afstandsvergroterend, moeten worden gebruikt, maar dat nieuwe

accommodaties goed aansluiten op het omringende maaiveld, zodat iedereen van dezelfde in- en uitgang gebruik kan maken.

Aandachtspunt 3

Ook de inrichting van publiek toegankelijke accommodaties moet aangepast worden aan universeel gebruik. Alle mensen, ongeacht hun lichamelijke verschillen, moeten zich zelfstandig in iedere accommodatie kunnen verplaatsen, hetzij als daadwerkelijke gebruiker, dan wel als bezoeker. Dat deze laatste categorie ook een handicap kan hebben wordt helaas te vaak veronachtzaamd. Dit betekent o.a.:

- dat als (buiten)deuren bij voorkeur automatische schuifdeuren gewenst zijn en in ieder geval *geen draaideuren* die een bepaalde 'loopsnelheid' aan de gebruiker opdringen;
- dat voldoende brede deuropeningen gebruikt worden, zodat ook mensen met brede rollators, rolstoelen of kinderwagens ongehinderd kunnen passeren;
- dat geen knoppen om deuren te openen of draaideuren langzamer te laten draaien worden toegepast, omdat slechtzienden deze vaak moeilijk of niet kunnen vinden;
- dat fysieke 'looptlijnen' worden gebruikt voor slechtzienden.

De richtlijnen van het "Handboek Toegankelijkheid" (Drenth & Wijk, 2004) en van het CROW (2002) kunnen hierbij als *minimaal* uitgangspunt worden genomen. Ook deze handboeken trappen in de valkuil dat de 'gemiddelde' rolstoeler als uitgangspunt wordt genomen (0,9 x 0,9 meter), waardoor grote(re) mensen met grote(re) rolstoelen (0,9 x 1,65 meter) (weer) worden gediscrimineerd. Net zo min als de gewone 'eenheidsmens' bestaat kennen we een 'eenheidsgehandicapte'!

3. Operationele aandachtspunten

Bij de inrichting van accommodaties moet in een IAB met de volgende zaken rekening worden gehouden:

- In alle accommodaties dient *minimaal één* goed met een rolstoel toegankelijk toilet te komen. Alle toiletten moeten in beginsel multifunctioneel gebruikt kunnen worden. Hiermee wordt bedoeld, dat ieder toilet gebruiksvriendelijk moet zijn voor zoveel mogelijk verschillende typen gebruikers, dus met een geleidestang en voldoende bewegingsruimte. De beste situatie is dat *iedere verblijfsverdieping* minimaal een toilet heeft, dat toegankelijk is voor rolstoelgebruikers, waarvan zowel rechtszijdig verlamde mensen als mensen met een linkszijdige verlamming gebruik kunnen maken. Dit betekent, dat aan weerszijden van het toilet ruimte moet zijn voor een rolstoel. Doorspoelknoppen op toiletten dienen bij voorkeur in een afwijkende kleur te worden uitgevoerd in verband met slechtzienden. Bij voorkeur moeten *alle* toiletten multifunctioneel gebruikt kunnen worden.

Een gehandicaptentoilet zonder voldoende manoeuvreerruimte is ontoegankelijk dus nutteloos.

Het is echter volstrekt uit den boze om gehandicaptoiletten met een sleutel af te sluiten, die een gebruiker dan eventueel 'ergens' moet ophalen! Dit is een nare, onnodig discriminerende, gewoonte die men helaas op te veel plaatsen kan aantreffen. Alsof gehandicapten geen 'hoge nood' kennen...

- Drangers op deuren zijn zeer lastig voor rolstoelgebruikers en moeten vermeden worden.
- Indien de accommodatie uit meerdere publiek toegankelijke verdiepingen bestaat dient een lift verplicht te zijn;

Een goede lift biedt minimaal toegang voor een geautomatiseerde rolstoel met ruimte voor een begeleider, dus dient minimaal 1,50 meter breed te zijn. De voorkeur gaat uit naar een nog grotere lift, waarin een rolstoel gekeerd kan worden, zodat niet achteruit gereden behoeft te worden om de lift te verlaten. De lengte dient zodanig te zijn, dat een brancard horizontaal in de lift kan worden vervoerd. Voor ouderen en mensen, die slecht ter been zijn, is het gewenst, dat aan de wanden van de lift een geleiderail of leuning is aangebracht, zodat men zich hier aan vast kan houden. Het is daarnaast wenselijk, dat in een lift een grote spiegel is aangebracht ten behoeve van rolstoelgebruikers. Liftdeuren dienen bij voorkeur voorzien te zijn van een glaspaneel voor het kunnen communiceren bij calamiteiten (ontregelde lift etc.) en ten behoeve van mensen met een ruimtefobie. De drukknoppen in de lift dienen een contrasterende kleur te hebben en voorzien te zijn van brailleaanduidingen. In een smalle lift, waarbij keren van een rolstoel onmogelijk is, dienen de drukknoppen aan weerszijden te worden aangebracht. Dit om te voorkomen dat een links- of rechtszijdig verlamde rolstoeler na het sluiten van de deur vast komt te zitten en niet bij de knoppen kan.

Knoppen e.d. in contrasterende kleuren zijn essentieel voor slechtzienden

- Voor visueel gehandicapte mensen zijn aparte voorzieningen nodig om de zich te kunnen oriënteren in een accommodatie en omliggend buitengebied.

Van belang is ondermeer:

- Goede en juist uitgevoerde geleidelijnen van en naar de ingang en belangrijke ruimtes, balies, activiteitenruimtes enz.. Dit uit te voeren in geribbelde steen, klanktegels en/of tapijt in contrasterende kleuren.
- De meest geschikte kleuren voor slechtzienden zijn rood, groen, geel en blauw. Deze moeten in combinatie toegepast worden.
- De geleidelijnen, natuurlijk of aangelegd, dienen obstakelvrij te blijven, dus geen fietsen, bloembakken, enz. op deze lijnen. Lijnen niet door laten lopen tegen een blinde muur, pilaar, o.i.d. Er moet een duidelijk begin en eind zijn.
- Bij bezoekersintensieve accommodaties moet nagegaan worden of het mogelijk is voor blinden de weg aan te geven via een koptelefoon met tekstbegeleiding. Ondermeer de NS en het UMCG maken gebruik van dit systeem.
- Nooduitgangen moeten niet alleen via bordjes, maar ook in het geval van calamiteiten met geluid, bij voorkeur gesproken tekst, worden aangegeven.
- Heldere glazen deuren zonder duidelijke markering veroorzaken veel

problemen bij visueel gehandicapten. Een aantal opgeplakte vogels is hiervoor geen afdoende oplossing.

- Traptreden dienen afgezet te worden met strepen in kleuren die goed afsteken tegen de ondergrond. Vooral goed aangeven waar de eerste trede van de trap begint.

- De leuning van trappen dienen verder door te lopen dan de eerste resp. laatste trede. Trappen en plateaus zonder leuning moeten verboden worden.

Trappen en plateaus zonder leuning en met obstakels, moeten verboden worden, evenals traptreden die niet door een afwijkende kleurstrip zijn begrensd.

4. Enige concluderende opmerkingen

In deze notitie zijn aanbevelingen gedaan om een integraal accommodatiebeleid ook 'universeel' te maken. Een integraal gemeentelijk accommodatiebeleid kan een waardevol middel zijn om de universele toegankelijkheid van publieke gebouwen voor mensen met onwillige lichamen, jong én oud, te verbeteren. Op 1 december 2003 is de wet Gelijke Behandeling Gehandicapten en Chronisch Zieken in werking getreden. Een wat rare naam voor een wet die er juist voor moet zorgen dat mensen met gebreken extra en speciale aandacht krijgen. De huidige wet beperkt zich tot het verplicht stellen van een werkgever om de werkplek of de werktijden van iemand met een functiebeperking aan te passen. Ook onderwijsinstellingen en hun lesmateriaal moeten voor iedereen toegankelijk zijn. De wet is een zogenaamde 'aanbouwwet', hetgeen betekent dat er in de loop der tijd aanvullingen komen. Met een goed doordacht integraal accommodatiebeleid kan hierop tijdig worden ingespeeld, zodat eventueel latere kostbare aanpassingen voorkomen kunnen worden. Dit vraagt om een verstandig bestuur, dat esthetische en economische argumenten niet zwaarder laat wegen dan functionele argumenten die het welzijn van mensen met een functiebeperking betreffen.

Literatuur

CROW (2002), Richtlijn integrale toegankelijkheid openbare ruimte, Publikatie 177, Ede.

Drenth J. & M. Wijk (2004), *Handboek voor Toegankelijkheid*, Reed Business Information, Doetinchem.

Imrie R., P. Hall (2001), *Inclusive Design, Designing and Developing Accessible Environments*, Spon Press, London/New York